

Mureen kirjeet. Kirjeet historiantutkimuksen lähteenä ja kohteena

Lectio praecursoria 7.5.2021

Hannu Heikkilä

FM Hannu Heikkilän Suomen historian väitöskirja Mureen kirjeet: Evakkous ja elämäntavan muutos rajakarjalais-ortodoksisten sisarusten kirjeenvaihdossa 1930-luvulta 1970-luvulle tarkastettiin perjantaina 7.5.2021 kello 12 Jyväskylän yliopistossa. Vastaväittäjänä toimi professori Tiina Kinnunen Oulun yliopistosta ja kustoksena yliopistotutkija, dosentti Heli Valtonen Jyväskylän yliopistosta. Väitöskirja on luettavissa JYX-julkaisuarkistossa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8628-5>.

Vuonna 2017 suomalaiset saivat lähettää merkityksellisiä kirjeitä Postimuseon ja Postin keräykseen. Keräys tuotti noin 300 kirjettä, joista pieni osa on edelleen esillä verkkonäyttelyssä ”Unohtumattomia kirjeitä Suomesta”. Näyttelyyn valitut kirjeet kertovat voimakkaista tunteista ja ne liittyvät elämän käännekohtiin. [1] Kirjeiden samaistuttavuus perustuu niiden yleisinhimilliseen sisältöön.

Ylipäänsä kirje on viesti, jolla on oma tunnistettava muotonsa. Lähtökohtaisesti kirjearkin yläosassa sijaitsevat kirjoittamisaika ja -paikka sekä vastaanottajan puhuttelu. Kirje päättyy lähettäjän allekirjoitukseen ja joskus jälkisanoihin. Kirjeet ovat olleet aikalaismerkityksissään ajankohtaista viestintää ja asioiden hoitamisen välineitä, mutta menneisyydestä säilyneillä kirjeillä on muitakin arvoja. Kirjeaineistoilla on annettavaa tutkijoille, ja julkaistut kirjekokoelmat vetoavat lukevaan yleisöön.

Postimuseon ja Postin kirjekeräys ei suinkaan ollut ensimmäinen laatuaan, vaan esimerkiksi toisen maailmansodan aikaisia kirjeitä on kerätty Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistoon 1970-luvulta lähtien. Jo jatkosodan aikana kerättiin kokoelma kirjeitä, joita julkaistiin teoksessa *Suomen taistelevan armeijan henki. Rintamakirjeiden esittelyä* (1941). Kirjeet valinnut teologian tohtori ja poliitikko Paavo Virkkunen kirjoitti rintamakirjeiden arvosta ja merkityksestä:

[N]ämä inhimilliset todistuskappaleet eivät koske ainoastaan lähintä perhepiiriä. Ne eivät kuulu yksistään meille, vaan ne kuuluvat etäämpänäkin oleville. [- -]

Rintamakirjeet yhdistävät toisiinsa menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden. (s. 7–8.)

Vaikka Virkkusen kirjan ja siinä julkaistujen kirjeiden tarkoituksena oli kohottaa taisteluhenkä uskonnollisessa kontekstissa, lainaus havainnollistaa kirjeiden roolia inhimillisenä keskusteluna, jolla on yksityistäkin laajempaa merkitystä. Vastaavasti kirjeissä ovat läsnä eri aikaulottuvuudet, koska kirjoittaja oli silloisessa nykyhetkessä, josta käsin hän katsoi menneeseen ja tulevaan.

Jos kirjekeräyksissä ja julkaistuissa kirjekokoelmissa painottuvat voimakkaat tunteet ja sota-ajat, niin kirje on ollut yhteydenpidon muoto myös muulloin – joskus kirjoitettiin vain kirjoittamisen vuoksi. Esimerkiksi tämän väitöstutkimuksen lähteenä ja kohteena ovat yhden perheen kirjeenvaihdot, joista pitkäaikaisimmat jatkuivat keskeytyksettä yli neljäkymmentä vuotta 1930-luvulta 1970-luvulle. Nämä Mureen perheen kirjeet herättivät mielenkiintoni, joten päätin tutkia kirjeitä ja niiden kirjoittajia.

Myös Mureen sisarusten kirjeissä painottuvat toisen maailmansodan vuodet, mutta sisarukset kokivat kirjoittamisen vastavuoroisena velvollisuutena. Sisarukset kirjoittivat toisilleen yli 1 500 kirjettä, ja havaitsin varsin pian, että Mureen sisarukset antoivat erityistä arvoa kirjeilleen.

Keitä sitten Mureen sisarukset olivat ja miksi heidän kirjeitään kannattaa tutkia? 1930-luvun lopussa Mureen perheeseen kuuluivat maanviljelijä Ondrei Mureen leski Tatjana ja tämän viisi aikuista lasta. Perheen kotitila sijaitsi Salmassa Raja-Karjalassa. Perheen aikuisista lapsista Klaudia ja Nasti työskentelivät kotikuntansa kättilöinä, kun Anni ja Yrjö hoitivat maatilaa äitinsä kanssa. Johannes oli kanttorina ja uskonnon opettajana Viipurissa. Perheenjäsenet kuuluivat kreikkalaiskatoliseen eli ortodoksiseen kirkkoon.

Kuten muutkin luovutetun Karjalan asukkaat, Mureen sisarukset menettivät kotinsa ja kotiseutunsa toisessa maailmansodassa. 1940-luvun jälkipuoliskolla Anni ja Yrjö asettuivat asumaan asutustilalle Lapinlahdelle Pohjois-Savoon. Tänä päivänä tuo asutustila tunnetaan Suomen Asutuseumona, joka esittelee maanhankintalain mukaista asutustoimintaa ja pienviljelijän elämää. [2] Asutuseumon arkistossa on myös Mureen perheen kirjekokoelma, johon tutustuin museonhoitajan kesätyön ansiosta liki kymmenen vuotta sitten. Kirjekokoelmaan kuuluu yhteensä yli 2 000 kirjettä.

Käytin osaa kirjeistä lähteenä pro gradu -tutkielmassani (Heikkilä 2015), mutta ajatus koko kirjekokoelmaan tutustumisesta kiehtoi. Niinpä tämän väitöstutkimuksen alkujuuret löytyvät tuosta kirjekokoelman herättämästä kiinnostuksesta. Tutkimustehtävän laatiminen kävi vuoropuhelussa kirjeiden kanssa, ja ryhdyin tutkimaan kirjoittamisen syitä, kirjeiden merkityksiä ja kirjeiden välittämiä kokemuksia sekä elämäntapaa.

Tulkitsen kirjeitä niin, että Mureen sisarusten aktiiviset kirjeenvaihtosuhteet liittyivät heidän poikkeukselliseen perherakenteeseensa. Kaikki viisi sisarusta olivat

naimattomia ja lapsettomia, joten sisarukset olivat toistensa lähiomaisia. He muodostivat perheen, vaikka asuivatkin eri paikkakunnilla sotien seurauksena. Tulkintani mukaan kirjeiden kirjoittaminen oli perhestrategia ja kirjeiden säilyttäminen tallettavää elämää. Asetelmaa havainnollistaa osuvasti Johannes Mureen kirjoittama kirje talvisodan alkupuolelta:

Rintamalla 18.12.1939

Rakkaat Siskot!

Sain juuri kauan ja hartaasti odotetun kirjeen. Olin melkein jo toivoton kun en tietänyt mistään tiedustellakaan teitä. Kirjoitin Kirkkojoen osoitteella mutta ette tietysti niitä voi saada. Kirje on niin rakas etten henno sitä jättää mihinkään ettei vain häviäisi ja on kuin siinä olisi valokuva, jossa näen teidän vielä elävän, se on armas kirje, joka puhuu rakkaitteni elävän. Kirje toi toi aurinkoa tänne synkkään elämään.

Kuten Johannes kirjoitti, kirje merkitsi paljon. Se oli yhteydenpidon väline, elonmerkki ja ilonaihe. Lainauksesta ilmenee myös kirjoittajan taito ilmaista itseään sekä motivaatio, joka ohjasi sodan erottamien sisarusten kirjeenvaihtoja. Samalla sisarukset alkoivat säilyttää saamiaan kirjeitä.

Väitän, että kirjeet kertovat evakkouden kokemuksista ja elämäntavan muutoksista monivivahteisesti. Kirjeitä ei kuitenkaan voi lukea suorina dokumentteina menneisyyden tapahtumista tai kokemuksista, vaan kirjoittaminen oli monella tapaa välittyntä. Toisen maailmansodan kirjesensuuri, itsehillinnän vaatimus, kirjoittamisen konventiot eli vakiintuneet käytänteet sekä kirjoittajan ja vastaanottajan suhde vaikuttivat kirjoittamiseen ja kokemusten jakamiseen.

Tämä kokemushistorian lähtökohta sekä kirjetutkimuksen lähdekritiikki vaikuttavat väitöskirjani tutkimusasetelmaani. Tutkimus paikantuu kokemushistorian ja historiallisen kirjetutkimuksen lisäksi siirtoväkitutkimusten ja rauhankriisien tutkimusten kentille. Laajemmin sanottuna kyse on sodan ja sen vaikutusten sosiaali- ja kulttuurihistoriallisesta tutkimuksesta, eli tutkijana olen kiinnostunut menneisyyden ihmisten yksilöllisistä kokemuksista. Tutkin sitä, millaiselta toinen maailmansota ja sitä seuranneet vuosikymmenet näyttivät ja tuntuivat kotinsa menettäneiden rajakarjalaisten aikalaiskokemuksissa.

Kokemus on käsite, jolla tarkoitan kielellisesti käsiteltyä tulkintaa jostakin elämyksestä. Esimerkiksi evakkouden kokemus syntyi kotiseudun menettämisestä ja evakuoinneista sekä asettumisesta uusille paikkakunnille. Vaikka evakkouden kokemukset olivat yksilöllisiä, oli niissä yhteisiä tekijöitä. Aikalaiset jakoivat samoja kokemuksia, ja heidän käyttämänsä kieli muodosti yhtäältä puitteen kokemusten sanallistamiseen ja toisaalta yhteinen sanasto teki kokemuksista ymmärrettäviä toisillekin aikalaisille.

Väitän myös, että kirjeiden avulla saadaan uutta tietoa rajakarjalaisen siirtoväen kokemushistoriasta ja elämäntavan muutoksesta. Tähän tarkoitukseen Mureen sisarusten kirjeenvaihdot ovat rikas lähde, koska säilynyt kirjeenvaihto on suurimmaksi osaksi vastavuoroista, eli tallella on sekä lähetettyjä että vastaanotettuja kirjeitä.

Tutkimuksellisesti mielenkiintoista on sekin, että sisarusten yhteisöllinen asema oli turvattu ja että seuraavan sukupolven puuttuminen madalsi niin sanottua sopeutumisen pakkoa. Kun lapsia ei ollut, sisarukset saattoivat käyttää aikaansa muiden evakkojen puolustamiseen.

Varsinkin kättilösisarten kirjeistä välittyy kuva niin sanotusta yhteiskunnallisesta äitiydestä, eli Klaudia ja Nasti osoittivat hoivaa ja huolenpitoa muita evakkoja kohtaan. Samaan aikaan hyvä yhteisöllinen asema mahdollisti sen, että sisarukset pitivät kiinni omista eduistaan, jotka liittyivät evakkoasuntoihin sekä työsuhteen korvauksiin polttopuista ja matkoista. Sisarukset osasivat asioida viranomaisten kanssa ja täyttää erilaisia lomakkeita. Taistelijan julkikuvan alle kätkeytyi kuitenkin yksityinen puoli eikä kyse ollut vain selviytymisestä.

Aiemmissä muistitietoihin ja omaelämäkertoihin perustuneissa tutkimuksissa on tulkittu, että evakkouden kokeneet ovat kertoneet selviytymiskertomuksia. Esimerkiksi Tarja Raninen-Siiskonen tulkitsi (1999, 127), että siirtokarjalaisten elämäkerronnassa kertojan omakuva voi olla korostuneen positiivinen ja myönteisiä puolia esittelevä. Merkittävä ero elämäkerronnan ja kirjeiden aikalaismuistusten välillä onkin asioiden esittämisen tavassa ja sen aikaperspektiivissä. Kun muistelijat palauttaa mieleen menneisyyttä, oli aikalaismuistukset keskellä tapahtumaa. Kirjeiden aikalaismuistukset tuovat ilmi epävarmuutta, odotushorisontteja mahdollisiin tulevaisuudennäkymiin ja arjen pieniä yksityiskohtia, jotka ovat saattaneet unohtua ajan kuluessa.

Mureen sisarusten kirjeissä aikalaismuistukset ovat havainnollisen moniäänisiä. Poikkeuksellisen perherakenteen ja sujuvan kirjoitustaidon lisäksi rajakarjalainen kotitausta vaikutti siihen, miten aikalaismuistukset välittyivät kirjeiden riveille. Perhekeskeisyys näkyi läheisinä sisarussuhteina ja niin sanotut muistumat suurperheistä näkyivät sukulaisten kanssa käytyinä kirjeenvaihtoina. Läheisten ja laajojen perhesuhteiden kääntöpuolena oli sukulaissuhteiden hierarkkisuus, joka näkyi esimerkiksi veljesten keskinäisissä rooleissa. Etenkin Yrjö Mureen paikasta sisarussarjan nuorimpana seurasi se, että toiset sisarukset pyrkivät ikään kuin ohjailemaan pikkuveljeään. Vastaavasti Yrjön oma ääni oli perhekirjeissä epävarma, vaikka hän osallistui luottamustoimiin ja paikallispolitiikkaan karjalaisten luottamusmiehenä.

Väitöskirjani otsikon toinen pääkäsite on elämäntapa. Tutkimuksessa elämäntapa tarkoittaa elettyä elämää kokonaisuutena ja kirjoittavaa elämäntapaa. Mureen sisarusten elämäntavan perustana olivat rajakarjalainen kotitausta ja ortodoksinen uskonto. Sisarusten vanhemmat olivat 1900-luvun alkuvuosikymmeninä sitoutuneet ajattelutapaan, jonka mukaan Raja-Karjala tuli integroida osaksi muuta Suomea. Niinpä sisarukset saivat suomenkielisen koulutuksen, mikä ei ole ollut itsestään selvää. Elämäntapa kytkeytyi koulutuksen ohella ammattiin.

Kättilöt, maanviljelijät ja kanttori harjoittivat itsenäisiä ammatteja, jotka nauttivat kanssaihminen arvostusta. Elämäntavan ja sosiaalisen statuksen vuorovaikutusta havainnollistaa esimerkiksi kättilö Klaudia Mureen pyrkimys osoittaa omaa yhteisöllistä arvoa pukeutumisella ja kodin esineillä. Siistin vaatetuksen ja hauska sisustetun

asunnon lisäksi toinen maailmansota osoitti konkreettisesti, että elämäntavalla oli merkitystä siihen, miten arkielämä ja toimeentulo järjestyivät poikkeusaikana. Klaudian sisaren, kättilö Nasti eli Asta Mureen asettumista Urjalaan edesauttoi ammatti ja sen mukaan jäsentynyt elämäntapa, koska hämäläisessä taajama- ja maalaisympäristössä hän edusti ennen muuta ammattilaista eikä kotinsa menettänyttä evakkoa.

Kun kättilön ammattiasema siis edisti uusiin yhteisöihin asettumista, maataloussiirtoväen ongelmat tiivistyivät maanviljelyn ja karjanhoidon kysymyksiin. Talvi- ja jatkosotaa seurannut rauhankriisi, eli rauhan aikaan siirtymisestä aiheutuneet uudet ongelmat, näkyivät elämäntavassa sekä muutoksina että jatkuvuuksina. Elämäntavan puitteet muuttuivat, ja esimerkiksi asutustilat tyyppiin rakennuksineen ja ortodoksisen kirkon jälleenrakennuspyhäköt tuottivat tietynlaista elämäntapaa. Veljeksille, Yrjölle ja Johannekselle, rauhankriisin ratkaisut ilmenivät erilaisina elämäntavallisina painoituksina: Yrjö suhtautui asutustilan rakentamiseen ja uudenlaiseen asutustila-arkkitehtuuriin käytännönläheisesti, vaikka asutustilan koko ja huoli taloudellisesta toimeentulosta kaihersivat mieltä.

Kanttori-Johannekselle kirkon muuttuneet toimintaedellytykset ja seurakuntalaisten suomen- ja venäjänkielisyys aiheuttivat voimakkaita jännitteitä, jotka jatkuivat 1960-luvun alkuun asti. Vastaavasti pienviljelijä-asutustilallisen asema kriisiytyi yhteiskunnallisen rakennemuutoksen myötä 1960-luvulla. Tutkimukseni aineistossa tämä näkyi etenkin populistisen poliittisen liikkeen nousuna, mutta kuten Yrjö Mureen kirjeet osoittavat, itseymmärryksen muuttuminen maalaisliittolaisesta paikallispoliitikoksi vennamolaiseksi paikallispoliitikoksi ei välttämättä ollut niin suoraviivainen kuin poliittisen historian yleisesityksissä kuvataan.

Anni Mureen elämäntapa kytkeytyi sukupuolittuneesti kodin piiriin. Annin työ kotitalouden ja karjan hoitamisessa mahdollisti Yrjön poliittisen toiminnan. Annin näkökulmasta katsottuna rauhankriisi kiteytyi kotieläimiin, lemmiin. Lemmät olivatkin tärkeänä siltana, kun kirjeissä kerrottiin elämäntavan jatkumisesta uusissa olosuhteissa.

Rauhankriisin ja sotien jälkeisen rakennemuutoksen aikana Mureen sisarukset etsivät vertailukohtia kokemuksilleen menettämästään Karjalan ajasta. Karjalan aika oli sekä kokemus eletystä elämäntavasta että ajan muovaama nostalginen muisto eli kaipaus johonkin menetettyyn. Karjalan aikaan liitetty elämäntapa oli rajakarjalais-ortodoksinen elämäntapa, joka tarkoitti aikalaisille perhe- ja sukukäsitysten lisäksi muun muassa elettyä uskontoa, tiettyjä työtapoja ja työvälineitä sekä karjalan kielen käyttämistä eräänlaisena tunnekielenä.

Eletyn uskonnon käsitteellä tarkoitan kirjeissä kuvattuja ja kirjeistä välittyviä uskonnollisia tapoja. Sisarusten elämässä uskonnolliset tavat liittyivät etenkin vainajien muistamiseen ja kirkkovuoden seuraamiseen. Maallisella tasolla rajakarjalaiset maatalouden työtavat erosivat sisäsuomalaisista käsityömaisyydellä ja työvälineet muotoilulla ja toiminnallisuudella. Arjen esineiden eroavuudet tulevat selvästi esiin niin muistitietoaineistoissa kuin vaikkapa Asutusmuseon perusnäyttelyssä.

Kirjeiden tunnekieli oli ikään kuin pilkahdus sisarusten ensimmäisestä kotikielestä, karjalasta. Tunnekieltä voi löytää keskeltä suomen kirjekieleen pohjautuvaa kerrontaa,

kun sisarukset ovat kirjoittaneet jonkin voimakkaan tunnetilan, tutun arjen esineen tai nimityksen kotikielellään. Tämän jälkeen karjalan kieli saattoi vaihtua kuin itseksensä takaisin suomeksi, joka oli sisarusten koulun ja opintojen kieli. Sisarusten äiti, Tatjana-mamma oli luku- ja kirjoitustaidoton, joten sisarukset olivat perheen ensimmäistä sukupolvea, joka oli päässyt opintielle ja jolle kirjoittaminen oli tärkeä arkirutiini.

Koska tutkin Mureen sisarusten elämäntapaa ensisijaisesti kirjeistä, tutkimustuloksena on myös kirjoitettava elämäntapa ja siihen yhdistyvä tallettava elämä. Kirjoittavalla elämäntavalla tarkoitan etenkin tottumusta kirjalliseen viestintään sekä kirjeitä perhestrategiana eli tapana säilyttää läheiset perhesuhteet välimatkoista huolimatta. Erillään asuminen ei ollut este perheen säilymiselle. Kirjeiden merkityksestä Mureen sisarusten elämäntavassa kertoo sekin, että sisarukset tallettivat saamansa kirjeet.

Aiemmassa tutkimuksessa tallettavan elämän käsiteellä on määritelty etenkin kirjailijoiden tapaa koota ja säilyttää systemaattisesti henkilökohtaisia kotiarkistojaan kuten tekstiluonnoksia, kirjeitä ja lehtileikkeitä. Mureen sisaruksien tallettava elämä tiivistyi juuri kirjeisiin. Kirjeiden säilyttäminen oli tapa vaalia perheen omaa historiaa ja muistaa elämään liittyviä tapahtumia. Esimerkiksi kun Lahden ortodoksisen seurakunnan ristiriitoja selvitettiin 1950-luvulla, kanttori Johannes Mure luki näkemystensä tueksi omia yksityiskirjeitään.

Yksi merkittävä ero Mureen sisarusten tallettavan elämän ja kirjailijoiden tallettavan elämän välillä liittyy sisarusten evakkotaustaan. Kun aiemmassa tutkimuksessa tallettavan elämän piirteitä on yhdistetty historian läpäisemään elämään, evakkomatkat ikään kuin nollasivat aiemmat talletetut aineistot. Talvisodan evakkotaipaleelle lähettiin vain vähin irtaimistoin. Tästä menneisyyden todistuskappaleiden menettämisestä seurasi katkos, ja menetyksen kokemukset saattoivat vaikuttaa tunnearvoon, jonka sisarukset antoivat kirjeilleen.

Huomionarvoista on sekin, että sisarukset vaalivat ajallisesti kirjeitään aina talvisodan syttymisestä elämänsä loppuun asti. Vaikka epävarmoina aikoina kirjoittamisen tahti oli tiheimmillään päivittäistä ja vaikka elämäntavan vakiintuessa 1950-luvulla vain joitakin kertoja vuodessa, olivat nämä kaikki kirjeet merkityksellisiä Mureen sisarusten silmissä. Menetetyn Karjalan ajan dokumentteja ei juurikaan ollut, mutta sisarukset säilyttivät niin epävarmuudesta ja pettymyksistä kertovia kirjeitä kuin arkisia viestejä, joissa kirjoitettiin vain säästä ja vuodenaikojen kulusta.

Tallettavan elämän tuloksena syntyneitä kirje- ja muita aineistokokoelmia säilytetään ylipäänsä niin arkistoissa ja museoissa kuin yksityiskodeissakin. Kirjailija- ja taiteilija-aineistojen lisäksi olisi tärkeää, että myös niin sanottujen tavallisten ihmisten arkistoaineistoja säilyisi tutkijoiden käyttöön. Kirjeet ovat monipuolinen lähde, jolla on annettavaa niin ammattitutkijoille, paikallishistorian harrastajille kuin sukututkijoillekin. Kun tähän asti kirjekeräysten päähuomio on ollut kulttuuripersoonien kirjeenvaihoissa ja kansalaisten sota-ajan kirjeissä, olisi olennaista tallettaa kirjeitä sotienjälkeiseltä ajalta aina näihin päiviin asti. Samaan aikaan lähdeaineistojen digitoiminen ja arkistojen avaaminen verkkopalveluihin lisäävät alkuperäislähteiden saavutettavuutta ja löytämisen riemua.

Pohtia sopii, mitä meidän ajastamme jää tulevien tutkijoiden käyttöön. Säilyykö tämän päivän yksityisviestien tulvasta sähköposteja tai muita viestejä, tai harjoittaako kukaan tallettavaa elämää keräten omia viestejään? Toinen nykyhetken kysymys liittyy siihen, miten kohtelemme aiempien sukupolvien säilyttämiä kotiarkistojen aineistoja. Säilytämmekö dokumentit perhepiirissä, luovutammeko arkistoon tai museoon, vai heitämmekö pois?

Mureen sisarusten tallettavan elämän tuloksena syntyi kirjekokoelma ja museoitu asutustila, Asutusmuseo. Kun naimattomat ja lapsettomat sisarukset kuolivat 1980-luvulla, asutustilan irtaimisto jäi paikoilleen. Myös kirjeet ja muu arkistoinaisto pelastettiin talteen, kiitos Lahden kaupungin ja ortodoksisen kirkkokunnan. Kanttori Johannes Mureen testamentin myötä perintö meni valtiolle ja ortodoksiselle kirkolle. 1990-luvulla Asutusmuseon perustamista organisoivat etenkin Lapinlahden Karjalaiset, ja Asutusmuseosäätiön hallinnoima museo avattiin kesällä 2000. Museon esinekokoelma koostuu yksinomaan Mureen perheen irtaimistosta ja arkisto perheenjäsenten henkilöarkistoista sekä kirjekokoelmasta. Asutusmuseo on kotimuseo, jonka näkökulma on mikrohistoriallinen. Myös väitöstutkimukseni kytkeytyy osaksi Asutusmuseon toimintaa, ja työni pääotsikko, Mureen kirjeet, muistuttaa sisaruksista ja heidän kirjeistään.

Kirjeet edustivat sisaruksille perhestrategiaa ja tallettavaa elämää, tutkijalle kirjeet ovat ainutkertainen ikkuna rajakarjalaisten kokemushistoriaan.

FT Hannu Heikkilä, museoamanuenssi, Taidemuseo Eemil; tutkija, historian ja etnologian laitos, Jyväskylän yliopisto.

Viitteet

[1] Unohtumattomia kirjeitä Suomesta -verkkonäyttely, *Postimuseo*, <https://www.postimuseo.fi/nayttely/unohtumattomia-kirjeita-suomesta/>. [Haettu 17.5.2021]

[2] *Suomen Asutusmuseo*, <https://www.asutusmuseo.fi/>. [Haettu 17.5.2021]

Kirjallisuus

Heikkilä, Hannu. 2015. *"Hänen ammattiloil ei juuri helpol piä elä". Evakkouden, siirtokarjalaisuuden ja asutustilallisuuden määrittämä Mureen sisarusperheen elämäntapa Lapinlahden Alapitkällä 1944–1974*. Suomen historian pro gradu -työ. Jyväskylän yliopisto, Historian ja etnologian laitos, <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201510223446>. [Haettu 17.5.2021]

Raninen-Siiskonen, Tarja. 1999. *Vieraana omalla maalla. Tutkimus karjalaisen siirtoväen muistelukerronnasta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 766. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Virkkunen, Paavo. 1941. *Suomen taistelevan armeijan henki. Rintamakirjeiden esittelyä*. Helsinki: Otava.